

II. DOPOLNILO

IZ KRONIKE FRANČIŠKANSKEGA SAMOSTANA NA KOSTANJEVICI PRI GORICI

(1947–1998)

Kronisti p. Otmar Vostner, p. Atanazij Bajuk in p. Andrej Vovk

[Zgodovinski uvod]

Prvi prebivalci kostanjeviškega samostana od njegovega začetka 1650 do leta 1785 so bili bosonogi karmeličani. Tega leta so postali žrtev reforme Jožefa II. Svobodomiselni duh se je tudi ob nje spotaknil in jih prisilil, da so morali zapustiti svojo postojanko, v kateri so nad 100 let v pokori in skritosti služili Bogu v čast, narodu pa v dušno korist.

Po 26. letih je Kostanjevica zopet dobila prebivalce. Leta 1811. je namreč francoski maršal Marmont, generalni guverner ilirskih provinc, samostan izročil frančiškantom ilirsko – štajerske province s sedežem v Ljubljani.

S tem je Kostanjevica postala tudi kulturno središče za goriške Slovence. Samostan je bil namreč določen za šolanje redovnega naraščaja. Več let je bilo tu modroslovje, bogoslovje in višja gimnazija. Že kot dijak je bil s kostanjeviškimi profesorji tesno povezan poznejši goriški nadškof Sedej. Na teh šolah so bili učenjaki svetovnega slovesa, kakor na pr. p. Klarus Vascotti, ki je med drugim tudi spisal izčrpno zgodovino Kostanjevice: *Storia della Castagnavizza*. S Kostanjevico je tesno povezano ime največjega slavista p. Stanka Škrabca. Tu je začel leta 1880 izhajati prvi slovenski nabožni mesečnik *Cvetje z vertov svetega Frančiška*; od leta 1884 do 1915 ga je urejeval p. Stanko Škrabec, na

platnicah je priobčeval svoje znamenite razprave o slovenskem jeziku.

Ker so bili iz vrst kostanjeviških profesorjev večkrat izbrani provinciali, je bil od časa do časa na Kostanjevici tudi sedež province.

Na prijaznem kostanjeviškem griču so si poslednji Burboni izvolili svoje zadnje počivališče. V levi grobnici pod glavnim oltarjem ležijo v umetniških sarkofagih Karel X., Ludovik XIX., Henrik V., Ludovikova žena Maria Terezija Šarlota, Henrikova sestra Luiza Marija Terezija Parmaska – Citina stara mati –, in Henrikova žena Marija Terezija Este. Leta 1917 so bili vsi ti prepeljani na Dunaj, odkoder so bili na zahtevo Francije in Italije pripeljani nazaj 1. oktobra 1932. leta.

Kostanjevica je svojemu namenu nemoteno služila do nesrečne svetovne vojne. Na binško vojno, ponedeljek, 24. maja 1915 je pa z napovedjo vojne Italija svoji zaveznici Avstriji skočila za hrbet. S tem je tudi Kostanjevica nastopila svoj križev pot [...].

Radi neposredne bližine nastajajoče nove fronte je bilo treba Kostanjevico izprazniti. Takoj naslednjega dne, 25. maja 1915, je p. Gracijan Heric 20 klerikov odpeljal v Ljubljano; od tod so se razkropili po raznih samostanih: Ljubljana, Kamnik, Sv. Trojica v Slov. Goricah.

Za kleriki so polagoma odhajali drugi člani. Najprej so šli profesorji, da so za prihodnje šolsko leto 1915/16 začeli pripravljati domačo gimnazijo v Kamniku. 4. julija 1915 je odšel p. Hadrijan Kokolj, profesor zgodovine in zemljepisa; 1. avgusta je Kostanjevico zapustil p. Edvard Ravstehar, bivši dolgoletni ravnatelj Kostanjeviške gimnazije; 2. septembra se je od Kostanjevice poslovil p. Evstahij Berlec, profesor za grščino in latinščino.

22. novembra 1915 so Kostanjevico zapustili ostali člani samostanske družine. Samo p. Aleksander Vavpotič, profesor petja in organist, je ostal za varuha cerkve in samostana. Tega so zajeli Italijani, ki so v noči od 8. na 9. avgust 1916 vkorakali v Gorico. Takoj 9. avgusta istega leta so prišli tudi na Kostanjevico.

Na hodniku pred obednico so dobili p. Aleksandra. Ker so ga zlobni italianofilski okoličani dolžili špijonaže, so ga takoj odvedli, zaprli v železniški predor in po kratkem procesu ustrelili. Pokopan je bil na dvorišču železničarske hiše pri predoru ob sedanjih Streliški poti (Via del Poligono). Pri prekopavanju dvorišča po končani vojni so našli njegove ostanke. Kosti in ostanke obleke so spravili v zaboj in znova zakopali na mestnem pokopališču na Mirenskem polju¹.

Po tragični smrti je bila Kostanjevica brez redovnega varuha. Italijansko vojaško posadko, ki se je utaborila v samostanu, so Avstrijci z vrha Sv. Marka pridno obstreljevali. Žrtev topovskega bruhanja sta postala samostan in cerkev.

Po porazu pri Kobaridu leta 1917. je italijanska posadka zapustila tudi Kostanjevico. Kar je v porušeni cerkvi in samostanu ostalo še uporabnega, so sedaj ljudje hitro vse izropali.

¹ Na posebnem listu je kroniki dodan izpis iz knjige P. Odila Hajnška, *Marijine božje poti*, Celovec 1971, str. 275, kjer so okoliščine smrti p. Aleksandra Vavpotiča takole popisane: "Nekega dne se je vračal iz Gorice na Kostanjevico in je zašel ravno v dež krogel in šrapnelov. Pater se je zatekel v železniški predor, da bi bil na varnem. Stisnil se je v neki kot, toda naenkrat zasliši kričanje: »Kaj delaš? Kaj počneš, izdajalec, propalica?« Komu to velja, je pomislil pater. Kako se je začudil, ko je zvedel, da je to veljalo njemu. P. Aleksander je sedel namreč ravno pod telefonom, ki pa zanj niti vedel ni. Italijani so mislili, da je pater po telefonu sporočal njihov položaj Avstrijcem. Niti na misel mu ni prišlo kaj takega. Izgovarjal se je, saj je znal dobro italijansko, toda nič ni pomagalo. Za svoje »izdajstvo« je bil p. Aleksander ustreljen. Pokopali so ga na samostanskem vrtu. Neki samostanski služabnik, ki je ostal še s patrom na Kostanjevici, si je zapomnil, kje je bil grob. Po vojni so grob odkopali, da bi patrovo truplo prenesli na pokopališče, toda kako so se začudili, ko so v grobu našli okrog 15 razpadajočih mrličev, ki so bili vsi oblečeni v frančiškansko redovno obleko. Kako je do tega prišlo? Znano je, da so Italijani vsi neumni na frančiškansko redovno obleko. Že dojenčke oblečejo v frančiškanski habit. Največja tolažba pa jim je, če morejo mrliča obleči v redovno obleko sv. Frančiška. In tako so na Kostanjevici italijanski vojaki v shrambi vzeli redovne habite in svoje mrtve, padle vojake oblekli ter jih potem z ustreljenim p. Aleksandrom pokopali v skupni grob na samostanskem vrtu".

Vrata, podboje, tramove, okvire pri oknih, lesena tla iz celic ... vse so odnesli. Še celo rakev vojvode Blakaškega, ki je Avstrijci niso s člani poslednjih Burbonov odpeljali, so oropali. Na veliko žalost pa v rakvi niso našli dragocenosti, o katerih so sanjale lakomne oči, marveč le par kosti in nekaj kosov preperete obleke.

Kmalu po umiku italijanske vojske je bil za upravitelja na Kostanjevico poslan p. Gracijan Heric. 17. februarja 1918 si je s škarjami odstranjeval žične ovire, da je mogel priti na Kostanjevico. Iz ruševin si je naredil zasilno stanovanje, razmeroma dobro ohranjeno obednico pa priredil za kapelico. S pomočjo dobrotnikov je polagoma v novem delu samostana (gimnazijski trakt) popravil in opremil še nekaj sob s kuhinjo. 11. avgusta 1919 je zapustil Kostanjevico, ker mu je bilo poverjeno ravnateljstvo domače gimnazije v Kamniku.

Od 11. avgusta do 30. novembra je službo božjo opravljal preč. g. Nanut iz Gorice.

30. novembra 1919 sta prišla na Kostanjevico p. Albert Pirc in p. Oto Kocjan. 2. oktobra se jima je pridružil še p. Kapistran Ferlin in 9. novembra istega leta p. Marjan Širca. Slednja dva sta bila določena za Sveto Goro.

Kostanjevica pod italijanskimi frančiškani. Italijanske oblasti so vedno bolj neprijazno gledale slovenske frančiškane. Za obnovitev zgodovinske Kostanjevice niso hoteli izplačevati reparacij. Vsa obnova je slonela le na pomoči slovenskih ljudi, ki so radi dajali miloščino, da bi se čimprej dvignila prijazna kostanjeviška cerkev in samostan. Toda porajajočim se fašistom ni šlo v račun, da bi bila Kostanjevica še naprej slovenska postojanka. Zato so že dalje časa pritiskali na vrhovno redovno predstojništvo v Rimu, naj zamenja slovenske gospodarje z italijanskimi. In 3. januarja 1924. je Kongregacija za redovnike res izdala odlok o spremembi in 9. januarja istega leta je vrhovni predstojnik upravo samostana na Kostanjevici in Sveti Gori izročil provinci sv. Vigilija v Trentu.

Zadnja slovenska patra sta bila p. Albert Pirc in p. Romuald Avser. Nju so 21. maja 1924. ob 8^h zvečer zamenjali italijanski

patri [...]. Za Slovence je do meseca julija med njimi ostal p. Romuald Avser. Drugega dne so prevzeli Sveto Goro. Prvi italijanski predstojnik Svete Gore p. Serafin Inama je prevzel posle na Sveti Gori 22. maja 1924.

Italijanski frančiškani so bili dejanski gospodarji Kostanjevice do 11. februarja 1947. V ponedeljek 10. februarja 1947 je bila ob 11. uri v Parizu podpisana mirovna pogodba med Jugoslavijo in Italijo. Po njej je Kostanjevica pripadla jugoslovanskemu ozemlju. Dejanje podpisa je na italijanske prebivalce delovalo tako porazno, da so takoj drugega dne vzeli slovo od Kostanjevice. Dva dni prej, to je 9. februarja, na drugo predpostno nedeljo okrog 18. ure zvečer, so pa še odpeljali v goriško stolnico svetogorsko sliko, ki je bila na Kostanjevici od 1. oktobra 1943. S tem se je začela umazana igra s sveto podobo, katero so v noči od petka na soboto, od 6. na 7. junij 1947, odnesli iz stolnice. Italijansko časopisje je to dejanje opravicevalo, češ da svetogorska podoba ni ukradena, temveč je spravljena na dostojen kraj, ker bo pod Jugoslavijo božja pot na Sveti Gori zatrta, ali pa vsaj zavirana [...].

Pod upraviteljstvom italijanskih frančiškanov je bila v letih 1924-1929 Kostanjevica popolnoma obnovljena; 29. aprila 1930. je bila lična cerkev znova posvečena.

Pod Italijani je bil 1. oktobra 1932. slovesni prevoz Burbonov z Dunaja na obnovljeno Kostanjevico.

Leta 1933. je bil narejen hišni vodovod; ročna črpalka je bila zamenjana s črpalko na električni pogon.

V torek 11. februarja 1947, prvega dne po podpisu mirovne pogodbe med Jugoslavijo in Italijo, sta okrog 5 ure zvečer gvardijan p. Kamil Paris in vikar p. Jurij Donei ključke izročila preč. patru Gracijanu Hericu, nato sta odšla za drugimi, ki so posamič ali paroma odšli v Gorico. Ob Ave Mariji so se na Kostanjevici znašli samo še Slovenci, ki so pred nekaj minutami bili še gostje [...].

[Kronika]

1947.

[...] *Kostanjevica zopet vrnjena provinci sv. Križa v Ljubljani*. Dne 27. februarja 1947 je visokočastiti general p. Pacifico Perantoni izdal dekret, s katerim je Kostanjevico in Sveto Goro podelil zopet v upravo slovenski provinci Sv. Križa s sedežem v Ljubljani. S tem dnem so italijanski frančiškani prenehali biti tudi pravni gospodarji Kostanjevice. Začenja se nova doba slovenskih frančiškanov na Kostanjevici.

Nove šipe v cerkvi in v grobnicah. Z velikodušno pomočjo slovenskih vernikov je bilo omogočeno, da je tvrdka Koren-Leben v Gorici ob mesecu po odhodu italijanskih sobratov, torej že 11. 3. '47 vložila bela katedralna stekla v cerkvi, v grobnicah pa navadne šipe. Tvrdka sama je pokazala veliko naklonjenost Kostanjevici: delo je opravila brezplačno [...].

Nova maša. V torek, na praznik Marijinega Oznanjenja [25. marca], ki je tudi nebeška zaščitnica kostanjeviške cerkve, je ob 10 uri ob ogromni udeležbi vernikov novomašnik p. Mavricij Supan, doma iz Trbovelj, opravil slovesno novo sv. mašo [...].

Da bi italijanski šovinisti preprečili novomašno slavlje in ljudi odvrnili od udeležbe, so na predvečer v bližini stopnic, pri prvi kapelici, ob cesti, ki pelje na Kostanjevico, nastavili strašilne bombe, ki so okoli 10. ure ponoči eksplodirale z močno detonacijo. Na kostanje pa so pritrdili grozilne napise: »Attenzione! Mine!« In še: »Sappiate, slavi rossi, che noi non dormiamo!« Vse to pa niti malo ni prestrašilo vernikov; niti šolskih otrok ni zbegalo, ki so skupno z učiteljstvom ob 9. uri na Marijino oznanjenje prišli k velikončnemu obhajilu na Kostanjevico [...].

Svetogorska podoba ukradena. V soboto, 7. junija, bi morala biti svetogorska podoba v slovesni procesiji prenesena v Solkan, kjer se je obhajal Marijanski teden (od 7. do 15. junija), 15. bi pa šla

na Sv. Goro (Tega dne je bila tudi brezjanska podoba iz ljubljanske stolnice prepeljana na Brezje). V noči od petka na soboto (od 6. do 7. junija) je pa bila milostna podoba skrivaj odstranjena.

Junjska pobožnost je bila v znamenju zadoščenja za nečastno početje s sveto podobo.

Namesto slovesnega prenosa svetogorske podobe je bilo na 3. pobinkoštno nedeljo veliko spravno romanje na Sv. Goro. Goričani so se v Solkanu v lepem številu zbrali v procesijo, ki je sledila solkanski [...].

Antoninianovci na počitnicah. 18. julija so prišli na počitnice: dr. p. Hugo Bren, profesor moralke na frančiškanski mednarodni univerzi v Rimu Antonianum. Z njim so prišli slušatelji istega zavoda: p. Bruno Korošak, absolvent Antonianuma, p. Rafael Sešek, slušatelj III. letnika, in p. Atanaz Matanič iz Dalmacije, prav tako slušatelj III. letnika [...].

Popravilo vodnjaka. Koncem julija je odpovedal vodnjak. Mehanik Peterin iz Gorice, ki je pred 15 leti inštaliral vodovod, se je večkrat spraval nad njega, a se mu ni posrečilo da bi ga spraval v red [...].

Kostanjevica samostojen vikariat. Po priključitvi Rožne doline, Stare gore, Rafuta in hiš tostran svetogorskega kolodvora k Jugoslaviji so bili verniki teh krajev odtrgani od svojih župnij. Vprašanje dušnega pastirstva v teh predmestnih delih Gorice je dr. Franc Močnik, apostolski administrator za goriško nadškofijo v kolikor je priključena Jugoslaviji, s sedežem v Solkanu, rešil tako, da je z dekretom (št. 3/47) dne 16. septembra 1947 Kostanjevico povzdignil v samostojni vikariat, pod katerega je takoj pripadlo vse ozemlje goriških župnij: stolnice, sv. Roka, sv. Ignacija, sv. Vida in Modesta na Placuti, ki je prišlo pod Jugoslavijo. Na predlog provincialnega delegata dr. Romana Tominca je bil za vikarja imenovan p. Otmar Vostner, za kaplana pa p. Ildefonz Langerholz, ki pa ni prišel na svoje mesto [...].

Prva poroka. 6. oktobra je v vikariatski cerkvi na Kostanjevici stopil prvi par pred oltar, da je prejel zakrament sv. zakona [...].

Krstni kamen. 22. oktobra je cerkev na Kostanjevici dobila ličen krstni kamen. Svoj čas je bil v kapelici Šlajmerjevega doma v Ljubljani [...].

Nove jaslice. Ker so Italijani odnesli tudi jaslice, je bilo treba poskrbeti za nove. Že poleti so bile naročene v katoliški knjigarni v Gorici. Med tem je prišla razmejitev; bati se je bilo, da bomo božič obhajali brez jaslic. Šele 10 dni pred božičem, 15. decembra, smo jih z dovoljenjem ministra za trgovino mogli dvigniti [...].

Z jaslicami so Slovenci iz Gorice poslali tudi kolo in električno pečico za hostije, gospa Kleindienstova pa lep prt za veliki oltar [...].

1949.

[...] *Pregraja.* Prve dni po Veliki noči je gradbeno podjetje »Primorje«, ki ima v samostanu 15 sob najetih za svoje uslužbenke, postavilo pregrajo (paradano), ki naj bi ločila samostansko družino od drugih strank. Prehod iz enega dela v drugi del omogočajo vrata, ki naj bi bila v uporabi le za službene potrebe.

Nov električni venec okrog Marijine slike. S spremembo napetosti toka je bilo potrebno predelati tudi inštalacijo električnega venca okrog Marijine slike. Da bi bil venec bolj trden, je mizar Komparé iz Solkana naredil lesen okvir z 28 grli za žarnice. Inštalacijo v dveh serijah (po dve žarnici v eni seriji) je napravil brat Rudolf Rudež iz Svete Gore. Na predvečer povišanja sv. Križa, patrona naše province, je pri majniški pobožnosti po dolgem času zopet zagorel venec okrog kostanjeviške Marije [...].

Grobnice. Francoski konzul pri FLRJ v Zagrebu je 31. maja 1949 okrog 9. ure zvečer s svojo soprogo prišel pogledat grobnice zadnjih francoskih kraljev. Po njegovem naročilu so bile znova pobeljene [...].

Adaptacija »Burga«. V sredo 22. junija ob 12,30 si je stanovanjska komisija iz Solkana ogledala prostore, če bi bili

primerni za sedež apostolske administracije [...] Stavbeno podjetje »Zidgrad« s sedežem v Volčji Dragi je od višje oblasti dobila nalog, da po načrtih, ki jih je izdelal oblastni odbor v Postojni (ing. Lojk) adaptira prostore. 10. novembra so stranke dobile nalog, da se izselijo; z nemalo nevoljo so v nekoliko zakasnelem terminu zapustile svoje prostore [...]. V četrtek 17. novembra si je v spremstvu oblastnega odbora v Postojni in ing. Lojka po že izdelanih načrtih ves prostor ogledal tudi presvetli apostolski administrator mons. Toroš. Po njegovem priporočilu je bil načrt spremenjen v toliko, da ostane *knjižnica*, do katere ima dostop on in samostan, na svojem mestu [...]

Nova pot po samostanskem svetu. 22. avgusta je takoj po priključku narejeno pot, ki je vodila na Kostanjevico in naprej proti Solkanu, vojaštvo zaprlo za civilno prebivalstvo. Organi vojaške obmejne straže, kakor tudi odborniki za Rafut, so samostanskega predstojnika prosili, da bi ljudem odprl pot, ki je vezala samostansko hišo s cerkvijo. Prvi so govorili, da bo v teku dveh mesecev meja itak premaknjena proti mestu in bo stara pot zopet prosta; drugi so pa obljubljali, da bodo naredili primerno pot, da ne bi samostansko posestvo preveč trpelo. Vse je pa ostalo le pri besedah. Celo na ponovne prošnje pri domačih odbornikih, pri mestnem ljudskem odboru v Solkanu, kakor tudi pri okrožnem ljudskem odboru ni bilo nobenega odmeva. Povsod se je pač poudarjalo, da je res potrebno ljudem narediti primerno pot, samostanski sadovnjak pa zavarovati pred »dolgimi prsti«, a naredilo se ni nič. Samostan je bil primoran - saj so ljudje pomendrali ves travnik, polomili sadno drevje, češnje in jabolka, v vinogradu pa že v jeseni 1948 naredili veliko škode -, da sam naredi pot. V dneh od 28. junija do 27. julija je bila urejena pot, pomaknjena k meji samostanskega zemljišča; 27. julija je bila potegnjena še bodeča žica, v dneh od 16. do 19. avgusta pa posuta z lešem, katerega je postajenačelnik v Gorici dal pripeljati do Rafuta. Ljudstvo je to delo s pohvalo odobravalo [...]

1950.

V letu Gospodovem 1950 je bilo precej popravljen v hiši. *Kor*, katerega uporablja za kapelico tudi Apostolski administrator, je dobil nov strop z ometom iz mavca [...].

1951.

Milostna podoba zopet na Kapeli. V leto 1951 smo stopili s pričakovanjem, da bo kostanjeviško svetišče moglo kmalu nuditi streho svetogorski begunki - milostni podobi s Svete Gore. Že 23. decembra 1950 je visokočastiti p. provincial sporočil, da se je v petek 22. decembra 1950 slika srečno vrnila iz Rima² in bo začasno na oltarju v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Istočasno je p. provincial naročil, naj se tu odločimo, kdaj naj bi jo spravili na Kostanjevico, spomladi pa na Sveto Goro. Na predlog hišnega predstojnika je bila za to izredno slovesnost določena druga nedelja po Gospodovem Razglašenju, to je 14. januarja 1951, na kar je s pismom dne 2. januarja 1951 p. provincial tudi pristal.

² Prim. Odilo Hajnšek, *Sveta Gora nad Gorico*, v "Ave Maria Koledar" 1952, str 81: "Rim je zagrozil za ugrabitelja svetogorske Marijine podobe cerkveno kazen izobčenja. Marijino podobo so našli šele čez tri leta. Ugrabitelj jo je izročil Vatikanu in Vatikan je podobo izročil zastopniku slovenskih frančiskanov v Rimu, p. Hugonu dr. Brenu dne 21 februarja 1950. [...] Podoba je bila vsa tri leta zelo slabo shranjena, najbrž je bila na skrajno vlažnem prostoru in je bila vrnjena v zelo slabem stanju. Zahtevala je temeljitega popravila. To popravilo je preskrbel [pri Vatikanskih specialistih za restavriranje slik] p. Hugo s pomočjo dobrotnikov iz Egipta in iz Amerike. (Meseca oktobra so restavrirano podobo v Rimu živeči Slovenci hodili pozdravljat k slovenskim šolskim sestram na Via dei Colli). O Vseh svetih leta 1950 je prišel iz Ljubljane v Rim frančiškanski provincial p. Teodor Tavčar ob priliki proglašenja verske resnice Marijinega vnebovzvetja in takrat mu je bila izročena milostna podoba svetogorske Kraljice, da jo je odnesel s seboj. Toda Marijina podoba je morala romati v Beograd na državni pregled. Bila pa je kmalu vrnjena v Ljubljano in ob božičnih praznikih 1950 je bila zopet izpostavljena vernikom v češčenje v ljubljanski frančiškanski cerkvi".

Kratko oznanilo v nedeljo, 7. januarja '51, da se čudodelna podoba svetogorske Kraljice vrača na svoje mesto in da se bo za nekaj časa ustavila na Kapeli, je z bliskovito naglico preletela vse predele slovenskega Primorja, odjeknila je tudi preko meje. Goriški Slovenci so začeli pošiljati rože - nageljne, III. red v Gorici je poslal lepo svileno zaveso za ozadje na oltarju, domači verniki, predvsem iz Rožne doline in Rafuta so nasuli pot od Rafuta do Kapele in poskrbeli za mlaje in za zelenje za cerkev in za venčke na oknih. Na vogalu cerkve je preko ceste bil postavljen slavolok s pomenljivima napisoma: prihajajočim vernikom so budile zaupanje besede: »Pod Tvoje varstvo pribežimo«, odhajajoči so brali: »Mi Tvoji smo, mi Tvoji hočemo ostati« [...]. Navzočnost milostne podobe svetogorske Kraljice je privabila več obiskovalcev na Kapelo [...].

Končno je bil določen 8. april za prenos svetogorske podobe na Sv. Goro. Ker je solkanski župni upravitelj, kamor Sv. Gora spada, preč. g. Robert Zadnik hotel navzočnost svetogorske Kraljice uporabiti za duhovno prenovitev župnije [...], je že 1. aprila prišla ura slovesa od milostne podobe na Kapeli [...]. Že v soboto 7. aprila je prišlo mnogo vernikov v Solkan, da bi drugi dan spremili Marijo na Sv. Goro. V nedeljo zjutraj, 8. aprila, so se že na vse zgodaj valile množice proti Solkanu. Nekaj minut pred 8.uro so solkanski fantje dvignili svetogorsko podobo. Mirno in praznično slovesno se je 10.000-glava množica uvrstila v dolgo procesijo. Čeprav jo je tu in tam prestrašil dež, ni bilo nemirne zbeganosti; saj so vsi vedeli, da so v Marijini bližini in pod njeno zaščito; celo ponosni so bili, da so morali premagati mnoge ovire, prenašati zbadljive besede. Tak je slovenski človek, dokler ima vero v srcu in žarek krščanske ljubezni [...].

Znamenitost samostanske knjižnice. Ob priliki 400-letnice slovenske knjige je bila od 23. do 30. septembra v Solkanu razstava slovenskih knjig. Tudi naša knjižnica je za razstavo posodila več knjig, med njimi tudi Bohoričevo slovnico.

Zastopstvo iz Ljubljane: dr. Milko Kos, profesor univerze; dr. Mirko Rupel, upravnik Narodne in univerzitetne knjižnice, in prof. Alfonz Gspan, predsednik društva za varstvo kulturnih spomenikov, je ugotovilo, da je primerek Bohoričeve slovnice dragocena redkost; spada k redkim izvodom, ki ima posvetilo pisatelja samega.

Ta knjiga, in še druge, je nagnila zastopstvo, da so si omenjeni gospodje takoj po otvoritvi ogledali tudi našo knjižnico in grobnice. Spoznali so za vredno, da pride knjižnica pod zaščito Društva za varstvo kulturnih spomenikov in so obljubili, da bodo podvzeli potrebne korake za dosego tega. Nasvetovali so tudi, naj bi p. Stanko Škrabec v knjižnici dobil posebno mesto [...].

1952.

[...] *Urejevanje knjižnice.* Že dolgo časa se je čutila potreba, da bi vsaj zasilno uredili knjižnico. Na prošnjo predstojnika je visokočastiti p. provincial (Tavčar) poslal dva klerika, da sta se tega dela lotila. V torek 29. julija sta prišla fr. Hieronim Žveglič in fr. Jakob. V času od 29. julija do 18. avgusta sta prebrala velik kup knjig in jih zložila v prazne police. Pri tem delu je bilo najdeno marsikatero delo, ki ima veliko literarno vrednost. Ko je bilo sortiranje knjig končano, je pisalec kronike (p. Otmar) uredil še posebni kotichek: "Kostanjevica na verskem, narodnem in znanstvenem polju". V tem koticčku so zbrana dela p. Klarusa Vaskottija, p. Stanislava Škrabca in druga dela, ki so izšla izpod peresa kostanjeviških sobratov, enako tudi knjige, ki so jih že te in druge odličnejše osebnosti uporabljale. Med tiskanimi deli je tudi lepo število rokopisov, izmed katerih imajo nekateri tudi literarno in znanstveno vrednost [...].

1953.

[...] Od 4. do 7. novembra je bila ob cerkvi potegnjena pol metra visoka ograja. Vanjo so vzdani ostanki cerkve, ki je bila

porušena v prvi svetovni vojni. Tako služi ta ograja v trojni namen: je umetniški muzej stare cerkve, ljudem nudi sedeže, prostor ob cerkvi pa omejuje za okrasni vrt. Obiskovalci Kostanjevice imajo to za zelo posrečeno zamisel [...].

1954.

[...] Kostanjevica silno trpi, ker ni ceste, po kateri bi se kaj pripeljalo v vinograd, iz travnika ali tudi od drugod. Nošnja na ramah vzame preveč časa in izčrpa preveč življenjske energije. Nujno potrebno je bilo, da je bila z vrha v dolino izpeljana položna poljska cesta. Delo se je začelo 26. januarja, končalo pa 15. februarja [...].

Marijino oznanjenje. Čeprav je Marijino oznanjenje farna zavetnica, vendar v teh krajih ta praznik ni kaj prida obhajan [...].

Kostanjevica - župnija. Presvetli apostolski administrator za jugoslovanski del goriške nadškofije, mons. Mihael Toroš je 16. novembra 1953 dotedanji neodvisni vikariat na Kostanjevici ustmeno povzdignil v pravo župnijo, in dotedanjega vikarja p. Otmarja Vostnerja imenoval za župnika. Oboje je priznal in potrdil pozneje tudi z dekretom z dne 5. februarja 1954 št. 71 in 72/54 [...].

Vrnitev monštrance. Ljubljanski samostan je 14. septembra 1954 vrnil lepe črne paramente in dragoceno monštranco, katero je leta 1898 princesa Alberta Oetingen darovala kostanjeviški cerkvi. Kostanjeviški samostan je pa vrnil Prokuraturi monštranco, ki jo je imel izposojeno iz bivšega serafinskega kolegija; ljubljanskemu samostanu pa kelih, ki je bil tukaj na posodo od leta 1947 [...].

Inkorporacija župnije. [...] Sveti Sedež je z dekretom od 1. septembra 1954 št. 5958/ 1954 dovolil prevzeti župnijo in pristal na to, da se inkorporira Redu [...].

1955.

Popravilo grobnic. Po nalogu francoskega konzula od 2. julija 1954, št. 81, je bil v jeseni nabavljen material za popravilo grobnic. V pozni jeseni je bila popravljena terasa nad grobnicami, pred cerkvijo; s tem je bil preprečen nadaljnji vdor mokrote na oboke [...].

1961.

[...] Na praznik sv. Treh kraljev letošnjega leta je poteklo 150 let, odkar so se naši sobratje naselili na Kostanjevici pri Gorici [...].

Vrnitev inkunabul. 11. januarja sta po nalogu zveznega ministrstva za zunanje zadeve prišla dr. Mirko Rupel, direktor univerzitetne knjižnice v Ljubljani in Franček Sladič, tajnik Verske komisije v Ljubljani, da sta ugotovila, katere inkunabule so spadale v našo knjižnico, pa so jih italijanski frančiškani pred svojim odhodom spravili v Trento. Sporočila sta, da je Italija priznala upravičenost, da se vrnejo, in tako je pričakovati, da bo knjižnica v kratkem obogatela na 60 inkunabulah, ki bodo vrnjene.

Pri tem pregledu je prišlo na dan, da je še več knjig, ki niso bile označene s pogrešanimi inkunabulami [to so postinkunabule, tiskane v prvi polovici XVI. stoletja]. Zato je dobil predstojnik nalog, da je pisal v Trento in poslal dodatni seznam pogrešanih knjig. Iz Trenta je prišel odgovor, da so inkunabule že v rokah italijanske civilne oblasti, ki jih bo vrnila, da pa v dodatnem seznamu ni "inkunabul". Tako bodo dokončno izgubljene [...].

Pregled knjižnice. Že 25. januarja 1961 je okrajni ljudski odbor Gorica, oddelek za družbene službe [...], napovedal na osnovi 75. člena Statuta okraja Gorica komisijo, ki naj bi pregledala knjižnico na Kapeli in ugotovila stanje knjig, posebej glede na njihovo zaščito. V komisijo so bili imenovani: Slavko Kretič, okrajni prosvetni svetovalec, predsednik; Marjan Breclj,

knjižničar v Študijski knjižnici, član; Emil Smole, referent za spomeniško varstvo v Goriškem muzeju, član. Napovedana komisija je pregled izvršila šele 28. aprila 1961. Našla je knjižnico še v kar dobrem stanju; ugotovila pa je, da ji manjka prostorov in gmotnih sredstev za nabavo novih knjig. Zato je izjavila, da bo predlagala prosvetnemu oddelku okrajnega ljudskega odbora Gorica, da dá denarna sredstva za nabavo nove omare, da bi vsaj knjige, ki so na tleh, prišle na svoje mesto. Občini bodo tudi predlagali, naj upošteva izdatke, ki jih mora samostan imeti z nabavo knjig.

Knjižnica zavarovana v celoti. Kostanjevica tudi. Komisiji je predstojnik samostana p. Otmar Vostner stavil vprašanje: a) ali se knjižnica sploh smatra kot zavarovana; b) in kaj je s prijavo, ki jo je bilo treba napraviti v smislu zakona o varstvu kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti čl. 24, in ki jo je samostan tudi vložil 30. novembra 1959.

Za Knjižnico je pojasnil g. Marjan Breclj: "Že knjižica *Varstvo spomenikov IV, 1951-1952-1953*, str. 125 omenja kostanjeviško knjižnico kot zavarovano" [...]. Na vprašanje b) je odgovoril referent za spomeniško varstvo v Goriškem muzeju g. Emil Smole: "Muzej kot okrajni organ za ugotavljanje kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti v okraju Gorica je Kostanjevico kot celoto, s cerkvijo, grobnicami, parkom pred cerkvijo, sprejel v seznam naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov, ki so po zakonu samem zaščiteni". [...]. V smislu tega pojasnila je že 18. decembra 1959 Goriški muzej, Nova Gorica, grad Kromberk [...] izdal izjavo, da je Frančiškanski samostan na Kostanjevici kulturni spomenik. Prepis je tu priložen, original je bil izročen oddelku za finance na okrajnem ljudskem odboru Gorice, da bi na podlagi tiste izjave znižal davke [...].

Prepis izjave, da je Kostanjevica kulturni spomenik [...].

V zvezi z Vašim dopisom izdaja Referat za spomeniško varstvo pri Goriškem muzeju, kot pooblaščen spomeniški varstveni organ za okraj Gorico, izjavo, da je treba Frančiškanski samostan na Kostanjevici s pripadajočo okolico smatrati za kulturni spomenik.

Samostan, cerkev in pripadajoči kompleks zemljišča je treba smatrati za kulturni spomenik iz sledečih razlogov:

Cerkev je bila zgrajena 1650. ter predana 1811. frančiškanskemu Redu. Tedaj je Kostanjevica dobila tudi del stare svetogorske knjižnice, ki je postala z ostalimi knjižnimi zbirkami ena najpomembnejših tovrstnih bibliotek v naši republici. V prvi svetovni vojni je bila zgradba močno porušena ter restavrirana po vojni. Iz stare cerkve je ohranjen leta 1661. izdelan oltar z umetniškimi intarzijami. Notranjščina hrani prav tako slikarije Aleksandra Rigija, paramente Henrika V. V grobnici pod cerkvijo so bili že poprej pokopani znameniti Goričani, med njimi goriški zgodovinar Karel Anton Morelli, člani familij grofov Strassoldov, Lantierjev, Torrejev. Posebna znamenitost Kostanjevice pa so grobnice poslednjih francoskih kraljev iz družine Burbonov. Kostanjeviška biblioteka hrani nekatere primerke knjig, ki predstavljajo v slovenskem slovstvu izredno redkost, tako Bohoričevo slovnico, Vodnika, Metelka, Očeta Rogerija, Janeza Svetokriškega, Cvetje ter druga redka bogoslovna dela.

Po odločbah splošnega zakona o varstvu kulturnih spomenikov (Uradni list FLR Jugoslavije št. 17/294-1959) je imetnik kulturnega spomenika dolžan čuvati, skrbeti za pravilno vzdrževanje in izvršiti vse tehnične ukrepe, ki so potrebni za varstvo in vzdrževanje kulturnega spomenika. Stroške v zvezi s temi deli nosi imetnik spomenika, vsled česar uživa po čl. 15. omenjenega zakona davčne in druge olajšave, ki jih določajo posebni predpisi [...].

Prestavljeno znamenje. Eno izmed znamenj, ki jih je leta 1823 dal postaviti P. Peter Zupančič, dominikanec iz zatrtih samostanov za Jožefa II. [...] ob poti iz Gorice na Kostanjevico, je bilo v nevarnosti, da bi se porušilo. Teren se je namreč začel sesedati. Zato smo ga rešili propada na ta način, da smo ga iz stometrskega obmejnega pasa prestavili na to stran žice. S tem so pa tudi prebivalci okrog postaje dobili stabilni prostor za

postavljanje oltarja za procesijo svetega Rešnjega Telesa. Znamenje "Sancta Maria ora pro nobis", je bilo prestavljeno v dneih od 31. maja do 3. junija [...].

1971.

[...] *Cerkev.* Nova tabernakeljska vratca je izdelal zlatar Lipizza v Gorici, daroval pa jezuitski superior Galanti, ravno tako en kelih. Bil je velik prijatelj Kapele in je na duhovno prenovo pripeljal veroučno skupino študentov, in to ponovno; mašo in premišljevanje so imeli v veroučni sobi [...].

1973.

[...] Staro samostansko obednico smo preuredili v župnijsko dvorano [...].

1974.

[...] 9. junija [...]. Ta teden so požrtvovalni delavci postavili odre v glavni cerkveni ladji in čistili strop ter stene v stranskih ladjah. Leva ladja je zaradi premika temeljev zelo poškodovana in jo je treba temeljito popraviti. Upamo, da bomo z deli do srede toliko napredovali, da bo slikar lahko začel s čiščenjem in obnavljanjem slik in freske na stropu glavne cerkvene ladje.

16. junija. V petek in soboto je akademski slikar prof. Mole z vso skrbnostjo obnavljal razpoke v stropu glavne cerkvene ladje. Delo še ni končano [...]. Jutri pa začnejo z delom pleskarski mojstri, ki bodo poskušali v stari tehniki obnoviti stene glavne cerkvene ladje [...].

Zopet v cerkvi. 21. julija. Hvala Bogu, velika želja se je uresničila: naša cerkev je zopet sveža in še bolj prikupna, kot je bila doslej. Bog naj stotero nagradi vse, ki so pripomogli, da je bilo delo opravljeno [...].

1975.

[...] *Potresni sunki*. - Danes smo kar dvakrat čutili potres: predpoldne je bil sunek lažji, da je šklepetala omarica, popoldne, ob 15,35, se je ponekod krušil belež in je bilo slišati pridušeno bobnenje [...].

1976.

[Hud potres]

[...] 6. maja zvečer. Potres je hudo prizadel cerkev in samostan [...]. Z besedami opisati (škodo) je težko. Treba jo je bilo videti. Še bolj otipljiva je postala med samim saniranjem.

Zunanji videz je bil takšen:

Streha: Razrušena je večina dimnikov. Ruševine so uničile veliko količino korcev, potresni sunki pa so razmaknili planete; zato popravilo ni možno v preprosti obliki, ampak je treba vso streho nanovo prekriti. Strehe je ca. 2000 m². Kljub rednemu oskrbovanju strehe smo že do sedaj imeli velike težave s trohnenjem lesa in na cerkvenem ostrešju je med strokovnim ogledovanjem g. Požauko ugotovil celo začetek gobe.

Zvonik je v svojem vencu dobil znatne razpoke.

Cerkev: V prezbiteriju se je v stropu pokazala precejšnja odprtina. Štukatura je na tistem mestu odpadla. Freska na stropu je zelo poškodovana. Prav tako je nad glavnim lokom odpadla štukatura, čeprav je bila pred dvema letoma na novo narejena. Med obema polovicama loka zija široka podolžna špranja. Največjo poškodbo je dobila freska na prednji steni cerkvene ladje, ki predstavlja kostanjeviško Marijo.

Veliko škodo predstavlja tudi podolžna razpoka po oboku cerkvene ladje. S to razpoko je dobila tudi glavna in največja freska v naši cerkvi hudo poškodbo.

Stena pročelja cerkve se je razmaknila od oboka. V vseh stenah leve ladje so opazne precejšnje razpoke.

Razpoka v tleh prezbiterija, opazna tudi v grobnici, se je povečala.

Hodnik za glavnim oltarjem je dobil močne razpoke. Pod njim so kasneje odkrili kaverno iz prve svetovne vojne, ki je ogrožala stabilnost tega dela cerkve.

Hiša. Celotni trakt I. nadstropja je ob potresu dobil močne poškodbe. Obe glavni steni sta se razmaknili navzven in s tem ogrozili obokane strope po samostanskih celicah. Kjer so bili že prej zrahljani, so celo deloma odpadli. Najhuje je bilo v sobi p. Antona, kjer se je zrušil trikot od okna do sredine stropa; v sobi g. biseromašnika je iz podolžne reže nad oknom izpadla opeka.

Drugi, krajši, vendar po jakosti ne dosti šibkejši potresni sunek je bil 9. maja ob 1.56.

[...]

18. julija je bilo pri božji službi oznanjeno: "Prvi del samostanskega poslopja je že statično utrjen [...]."

1. avgusta: "Hvala Bogu! tudi drugi del samostanske stavbe je vklenjen v železno okovje. Upamo, da je s tem poskrbljeno tudi za varnost pred novim potresom."

8. avgusta: groba obnovitvena dela na samostanski stavbi so zaključena; streha je na prvem delu na novo prekrita, na drugem pokrpana.

15.-29. avgusta: obnovitvena oziroma utrjevalna dela na cerkvi. Zunanje stene obeh stavb oklepajo železne vezi, počezne pa gredo skozi stavbi [...].

1980.

[...] *Razlastitev zemljišča*. 23. aprila. Te dni smo zvedeli, da je v Uradnem glasilu občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin objavljen odlok, ki nam odvzema lastninsko pravico nad celotnim samostanskim zemljiščem; ostane nam le vrt, v kolikor je bil včasih v klavzuri [...].

1982.

[...] *Priročna knjižnica*. 13. novembra smo se zedinili, naj bi bila razen rekreacijske sobe s televizijo še posebna soba za priročno knjižnico [...].

1983.

[...] *Brošura "Kostanjevica"*. Včeraj, 29. julija, so nam iz tiskarne "Soča" dostavili toliko časa pripravljano in pričakovano brošuro o naši Kostanjevici. Spisal jo je prof. Marijan Breclj. Zgoščeno delo, skoraj vsaka beseda nenadomestljiva. Mišljeno je bilo, naj bi bila čim prej razpečana, nova izdaja naj bi bila izboljšana na podlagi izkušenj, in nekoliko razširjena predvsem s povzetki v nekaterih tujih jezikih [...].

Grobница. 23. novembra so nas presenetile Francoske oblasti s peticijo družine Burbonov (pobudnik menda Henrik, grof pariški), da bi tukaj počivajoče Burbone prepeljali v Francijo. Po diplomatski poti so se obrnili na našo vlado in že 11. novembra je pristojna tričlanska komisija iz Ljubljane prišla k nam na pogovor. Medtem je p. provincial dobil tudi pismen poziv, naj se v zadevi izjavi preko predsednika škofijske konference dr. Alojzija Šuštarja in je zato tudi njemu odgovoril. Prepis odgovora nam je poslal danes. V njem podrobno analizira 6 razlogov, zaradi katerih "z ogorčenjem" zavrača zahtevo. Celoten odgovor povzame takole:

"Ne smemo in ne moremo preklicati moralne obveznosti, ki so jo dali naši predniki in jo tudi vestno izpolnjevali, saj jim je bila poslednja volja počivajočih Burbonov na Kostanjevici nekaj svetega.

Ne smemo in ne moremo odtujiti integralnega dela kulturno-zgodovinskega spomenika, katerega imetniki smo pred zakonom, in je po vseh dokumentih nedeljiv in sestavni del spomeniške celote

Ne smemo in ne moremo ugoditi tej francoski zahtevi, saj bi verjetno skalili dobre odnose SFRJugoslavije s sosednjo Italijo (Francije verjetno to ne zanima). Gorica in bližnja okolica v Italiji je zgodovinsko in emocionalno povezana s tem spomenikom, ki je bil do konca 2. svetovne vojne del njenega umetnostno-zgodovinskega patrimonija, na kar še danes kažejo vsi vodniki po Gorici in pokrajini, ki nikoli ne pozabljajo omenjati Kostanjevice in Burbonske grobnice, čeprav je ta v Jugoslaviji".

1998.

[...] *Odprtje prenovljene knjižnice*. 4. decembra. [...]. Do pričetka slovesnosti se je nabrala že polna cerkev čakajočih gostov. Tu se je namreč slovesnost pričela. Najprej je nastopil novoustanovljeni zbor pri zvezi kulturnih društev Nova Gorica pod vodstvom Ambroža Čopija. Zapel je uvodno pesem. Nato je goste pozdravil predstojnik samostana p. Andrej Vovk in spregovoril o nastanku in zgodovini knjižnice. Nato je povabil novogoriškega župana, da je tudi on pozdravil goste ter spregovoril o pomembnosti dela, ki ga je podprla občina in Ministrstvo za kulturo. Za njim je povzela strokovno besedo o knjižnici gospa Andreina Jejčič. Zbor je zapel še dve pesmi, nato pa smo odšli po vrtni potki do knjižničnih vrat. Župan je najprej prerezal trak ter odklenil knjižnico, kar so številni udeleženci pozdravili s ploskanjem. Nato je v provincialovem imenu knjižnico blagoslovil p. Pashal, gvardijan s Svete Gore. Povorka z najodličnejšimi gosti in vsemi ostalimi je obšla knjižnične prostore in se ustavila v veliki samostanski obednici [...].

6. decembra. Danes smo imeli v prenovljeni knjižnici dan odprtih vrat. Po vsaki nedeljski maši smo povabili prisotne, naj si knjižnico ogledajo. Mnogi so si jo res; bilo je veliko obiska. Ljudje so močno hvalili prenovljene knjižnične prostore; resne kritike pa nismo slišali, tu pa tam so ljudje imeli samo kakšne nepomembne pripombe [...].

KRATEK STVARNI SEZNAM

cerkev 19, 23-24, 27-33, 58, 81-85, 89-91, 95, 102, 104, 106,
115-117
grobnica 53-58, 66, 69-74, 86-87, 92-94, 103, 104, 106, 112, 118
knjižnica 47, 90, 93-95, 109-110, 112-114, 117, 119
samostan 19-27, 34-48, 63-67, 81, 116-117